

Klein lexicon van de hedendaagse plastic

Bijna honderd termen uit het jargon van de actuele kunst vinden hier een verklaring. De samenstellers waren verplicht de tekst zo beknopt mogelijk te maken. Daarom moesten sommige zaken (te) zeer vereenvoudigd worden. De geschiedkundige gegevens werden tot een minimum herleid. De bibliografische verantwoording, die voor elke termverklaring kan gegeven worden, is niet vermeld. Soms moest een keuze gedaan worden uit verscheidene gangbare betekenissen. Noodgedwongen vielen termen weg, waarvan sommige de aanwezigheid zullen betreuren. Men onthield zich van alle persoonlijke commentaar of beoordeling om zich tot een zakelijk exposé te beperken. Een vleugje speelsheid en ironie zou in vele dezer bepalingen ongetwijfeld welkom geweest zijn. o.m. om de dingen te relativiseren. Tenslotte zou een illustratie in tal van gevallen heel wat pedante uitwijdingen en bedrieglijke prietpraat overbodig hebben gemaakt.

Toch zien de samenstellers alle op- en aanmerkingen vanwege gebruikers van dit werkinstrument dankbaar te gemoet. Het is trouwens niet onmogelijk, dat in een volgend nummer een aanvullend lexicon zal kunnen opgenomen worden.

A.S. W.V.d.B.

De elders in het lexicon verklaarde termen worden cursief in de tekst gedrukt.

ACCUMULATIONS / ANHÄUFUNGEN

Voorwerpen van gelijk welke aard of materie worden op elkaar gestapeld en creëren een nieuwe situatie, deze van het kunstwerk. (Arman).

ACTION PAINTING / ACTION SCULPTURE

Amerikaanse abstracte richting met expression.-surrealistische inslag (Jackson Pollock, ± 1945; Max Ernst beweert er veel vroeger mee te zijn begonnen). Ongecontroleerde technieken (o.a. dripping : het laten vloeien van de verf op het doek). Sterk *gestuele* en spontane instelling, hevig en agressief. 'Action sculpture' werd o.a. beoefend door Arman in zijn 'Colères'.

ANTI-KUNST

Strekking waarvan Marcel Duchamp, na W.O. 1, het prototype was. Zij wil o.m. voorwerpen uit de realiteit isoleren, van hun functie ontdoen, om ze tot de rang van 'werkelijkheid' te verheffen, als 'dingen' of 'objecten'. Na 1955 veel toegepast o.a. in de *mekanische kunst*, het *nouveau réalisme*, de *objets-trouvés* en de *found images*. Houdt ook verband met de Kunst-is-dood-theorie.

ARS MULTIPLICATA / MULTIPLE

Vermenigvuldigde kunst, die bekomen wordt vooral door druktechnieken zoals zeefdruk (serigrafie); dezelfde zeven kunnen echter ook permutaties toelaten, waardoor varianten ontstaan. De oude druktechnieken als houtsnede en burijsgravure worden eveneens gebruikt, alhoewel minder.

Objecten kunnen ook worden vermenigvuldigd, wat afhangt van de gebruikte materialen (vooral plasticstoffen o.m. polyester). Het resultaat van dergelijke vermenigvuldigingsmethoden kan 'multiple' geheten worden.

AUTODESTRUCTIVE ART

Kinetische kunsttechniek, waarbij het werk zichzelf vernietigt; bij het begin vooral als pacifistisch protest bedoeld (1960). Allerlei procédés zoals waterstofchlorzuur op nylondoek (G. Metzger), doorscheuren van papierschermen (Jap. Gutai-groep), vloeistoffen (H. Haacke), brandende lucifers op bewegende vlakken (Aubertin : tableaux-feu, reliefs de feu).

ASSEMBLAGE

Reeds gebruikte voorwerpen worden uit hun logisch verband getrokken en opnieuw verzameld tot het geheel van het kunstwerk. Een variatie zijn de 'multi-assemblages' van Philips.

AUTOMATISME

Ontleend aan de surrealistische terminologie. Na 1945 zoeken Riopelle en andere abstracten eveneens bij het ontstaan van hun kunstwerk alle bewustzijnscontrole uit te schakelen; in tegenstelling tot de surrealisten betwijfelen zij of volstrekt automatisme bij de kunstenaar mogelijk is.

CHANGE-PAINTING / CINETIC CONSTRUCTIONS

Werken, welke door de toeschouwer vrij gemanipuleerd moeten worden, zodat kunst cybernetiek wordt (Roy Ascott). Iets dergelijks zijn de wijzigbare poliëders van J. Stein, de houten bollen van H. Weber, de metaalconstructies van K. Gernster, de ijzerdraaden papierconstructies van Vl. Kristl, de plasticconstructies van B. Munari en F. Sobrino

CHROMO-CINETISME

Lichtende en tevens bewegende kunstwerken o.a. van de *Neue Tendenzen*-groep (de Boxes van Vardanega, Martha Botho). Door allerlei technieken worden effecten bekomen als diffractie, refractie, interferentie, reflectie.

CINEPAINTING / CHRONOPAINTING

Luministische experimenten van Livinus (1960) van directe 'beschildering' van gevoelige film met kleurlicht; ontwierp een 'Lumodynamische machine'. Soortgelijke procédés zijn de 'Genese'-machine van H.W. Müller (draaiende schijven in plexiglas), het 'mens-camera'-systeem van Soriano (schilderen met de camera), het gebruik van fluorescerende tuben (Martial Raysse en vele Amerikanen).

COBRA

Jorn (Kopenhagen), Alechinsky (Brussel) en Appel (Amsterdam), sloten in 1948 een vennootschap; hoofdzakelijk abstract-expressionistisch gericht wilden zij door volstreekte spontaneïteit het gevoel en de emotie in het doek uitdrukken. Een zekere vorm van humor is aanwezig.

COLLAGE / DECOLLAGE

Knipsels uit tijdschriften, kranten, fotoalbums e.d. meer worden geordend en samengebracht op dezelfde drager. Op die manier worden verwarrende beelden uit de dagelijkse simultaneïteit van het leven gelijktijdig waargenomen, zoals elementen met betrekking op film en sport, titels uit kranten, stripverhaal, sex, moord enz. (Schwitters, Dada, Jasper Johns e.a.)

Bij 'décollage' worden integendeel de verschillende bestanddelen van de drager afgescheurd.

COLORFIELD-PAINTER

Algemene term voor schilders, die de kleur als vorm beschouwen en weergeven aan de hand van grote veelal ééntonige stukken.

COMBINE-PAINTING

Vreemde materialen en voorwerpen uit het dagelijkse leven worden opgenomen en verwerkt in het traditionele schilderij. (Rauschenberg, C. Oldenburg)

COMIC-STRIP-SCHILDERIJ

Er wordt geen stripverhaal geschilderd, maar het stripverhaal of

delen ervan worden als object nageschilderd, zoals b.v. een landschap of stilleven. Het stripverhaal met zijn beeldformules wordt aldus het eigenlijke onderwerp, waarbij humor en ironie niet ontbreken. (Pop-Art, R. Lichtenstein)

CONCETTO SPAZIALE / AMBIENTI SPAZIALI

Naam door Lucio Fontana vanaf 1949 gegeven aan zijn werken, waarin het vlak van doek of papier letterlijk doorbroken wordt door gaten en messteken, om het te openen voor de ruimte; meestal monochroom en speels. In dezelfde geest ontwierp hij 'ambienti spaziali'. Hij wil een kunst van synthese, een gansheid-kunst (spazialismo).

ELEKTRONENMALEREI / ELEKTRONISCHE GRAFIK

Uitgaande van abstracte filmbewegingsbeelden experimenteert K. Götz de mogelijkheden van elektronische beeldfenomenen (radar, TV, Ampex). De 'elektronische Grafik' maakt gebruik van oscillogrammen, lichtgolfgrafieken e.a. (H.W. Franke, Hübner)

ENVIRONNEMENT / AMBIENTE / RAUM (UMGEBUNG)

Volgens de pionier van het environment, Allan Kaprow (New York 1958), is het een kunstvorm, die een ganse ruimte vult, welke de toeschouwer omgeeft en uit alle mogelijke materialen bestaat, inbegrepen klank, licht en geur; het ging uit van de *collage*, die erop gericht was alles wat is te accepteren in het kunstwerk. Ook de *happening* houdt ermede verband. Veelvuldig gebruik van spiegels.

FROTTAGES / DURCHREIBUNGEN

Papier wordt op een bepaald voorwerp gelegd; met grafiet of potlood wordt op het papier gewreven, zodat een doordruk van het voorwerp op het papier ontstaat. (M. Ernst)

FUTURISME / FUTURISTISCH DYNAMISME

Op 20 febr. 1909 verschijnt te Parijs (Figaro) het futuristisch manifest van de Ital. dichter F. Th. Marinetti. Naast artistieke beweringen was het vooral politiek geogmerkt en op de eerste plaats agressief: tegen de musea, de bibliotheek, de academie, m.a.w. tegen de ganse verouderde cultuur en haar vertegenwoordigers.

Het ritme van het leven, de esthetica van de machine, wordt als doel gesteld: 'een renwagen is schoner dan de Niké van Samothrace'. Schoonheid kan alleen gevonden in de strijd, een werk zonder agressiviteit kan geen kunstwerk zijn.

Een plastische weergave van deze ideeën bracht het verschijnen van het eerste futuristische schilderij, ondertekend door Carra, Boccioni, Russolo, Balla en Severini (11/2/1910). Het hoofdelement is er de beweging en de snelheid in die beweging aan de hand van krachtlijnen (futuristisch dynamisme).

Deze ideeën werden hernomen door Dada en vooral na 1950 verder ontwikkeld.

GESTE / ART GESTUEL

Stroming die van het dramatische expressionistische gebaar (b.v. van de schildershand) de wezenheid (of tenminste het uitgangspunt) van de kunstschepping maakt. Toegepast na 1945 door vele abstracten (Hartung, Schneider, Mathieu, Soulages, Fontana, *Action Painters*).

GRAV

De Groupe de Recherche d'Art Visuel verenigde te Parijs J. Le Parc, Fr. Morellet, J. Stein, Yvaral (zoon van Vasarely), G. Rossi, Fr. Sobrino (1960). Zij willen wetenschappelijkheid bij de kunstschepping en zijn sterk polemisch (tegen chevaliekunst, traditionele artistieke waarden, tachisme, geniekultus e.d.). Zoeken vooral in *luministische* en *kinetische* richting naar nieuwe technieken.

GROEPSVORMING

In heel de wereld na 1950 zeer veelvuldig: Usco (USA, G. Stern), Equipo 57 (Sp.), Gruppo T (Milaan; Boriani en Colombo), Gruppo N (Padua, Chiggio), GRAV, Zero (Düsseldorf; Mack, Piene, Uecker), Dvizjenie (USSR, Nusberg), *Nul* (Ned.), Gruppo 1 (Rome), Arte Madi (Arg.), *Cobra* (Dk, Ned., Belg.), MID, *Nove Tendencije* (int.), MAC (Mov. per l'arte concreta, Milaan, Munazi), Exat 51 (Zagreb), Arte Concreto (Arg.), Espace (Parijs, A. Bloc), Independent Group (Londen, bakermat Eng. Pop-art), Nieuw Rococco (Gent), Research-groep (Hasselt) e.a. De aard en de complexiteit van bepaalde kunstopvattingen maakt dikwijls groepsvorming noodzakelijk.

HALFMECHANISCHE TECHNIEKEN

Vele dergelijke niet-traditionele procédés dateren van het surrealisme, maar werden sedert 1945 hernomen en verder ontwikkeld: *Collage*, *décollage*, *frottage*, fumage, grattage, frappage, decalcomanie, cachetage, dripping, coudrage, fascinage, emballage. Telkens wordt iets dat reeds bestaat in het kunstwerk opgenomen.

HAPPENING

Kan worden beschouwd als een toneelstuk, waarbij iedereen vrij is mee te spelen. Het decor is er. De mens ageert spontaan zoals hij wil. Geen thema of doel wordt nagestreefd. Alleen de situatie die wordt gecreëerd is belangrijk. Met happenings werd begonnen te New York door Allan Kaprow e.a. Zij zijn aan de basis van de *Environment*-idee. Dikwijls om publicitaire redenen gebruikt of met de bedoeling te chokeren.

HARD EDGE

Hard edge ontstaat wanneer monochrome kleurvlakken worden gescheiden door strenge lijnen. De ene kleur mag de andere niet domineren (Elsworth Kelly). De derde dimensie kan worden betrokken in deze vorm van expressie; dan zal b.v. de liggende vorm de staande niet mogen domineren (White Angle).

INFORMELE KUNST

Naam gegeven door M. Tapié (Parijs, 1951) aan abstracte richting van Fautrier, Dubuffet, Michaux, Mathieu, Riopelle e.a. omstreeks 1945-55. Geconcentreerd op de niet-vorm, of beter de nog-niet-vorm, d.i. mogelijkheid en openheid voor verdere structurering. Soms heeft het een *audelà-du-tachisme*-karakter.

INTEGRATIE DER KUNSTEN

Gedachte die reeds o.a. door het Bauhaus werd gehuldigd, maar sedert 1950 sterk beklemtoond wordt (Barb. Hepworth, M. Goeritz, B. Zeffuss, Hajek, Vasarely e.a.): architect en beeldhouwer, maar ook schilder en zelfs musicus en dichter moeten nauw samenwerken om de stad van morgen te bouwen.

KINETISCHE KUNST

Allerlei voorlopers (rayonisme, orphisme, section d'or, suprematisme, neoplasticisme, futurisme, vorticisme e.a.), maar de term werd wrschl. voor het eerst gebruikt door de *konstruktivisten* Gabo en Moholy-Nagy circa 1920. Het betreft allerlei kunstwerken, die de beweging als beginsel hebben:

1) werken met virtuele of schijnbare beweging (liggen halfweg tussen de traditionele statische bewegingsvoorstelling en het *mobile*). Het suggereren van beweging is hoofddoel, waarbij liefst nieuwe procédés aangewend worden, zoals doorzichtig materiaal, verrassende lijnen-, kleuren- en vlakkendispositie, kunstlicht.

2) reëel bewegende kunstwerken, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk. Soms is de beweging voorzien en bepaald (*machines*), soms is zij toevallig en onvoorzienbaar (*mobiles*).

Ideologisch beweert de kunstrichting heden aan te sluiten bij actuele fenomenen zoals: ontwikkeling van de wetenschappen en de wiskunde, vitalisme en teïhardisme, technologie, hedendaagse

muziek, film, ballet en toneel, estetik van de autonome vorm e.a. Deze zouden de fantastische ontwikkeling van de kinetische kunst na 1950 verklaren, waarvan o.m. het Manifeste Jaune van Vasarely de aanzet was (1955).

KINETISCHE STRUKTUUR

Op-art-procédé van Soto (1953): optische beweging, visuele vibratie, wordt bekomen o.m. door op houten achtergrond lagen plexiglas met spiraalinkervingen aan te brengen. Enigszins verwant met talrijke andere experimenten: vb. Yaacov Agam met zijn manipuleerbare 'tableaux transformables', polyfonische en métapolyfonische schilderijen enz.

KINEVISUELE KUNST

Sedert 1962 (C. Belloli) veel gebruikte naam voor een kunstvorm gekenmerkt door: (a) nieuwe technieken en materialen (acrylglas, synthetische stoffen, mechanische aandrijving, cybernetiek, elektroniek enz.) (b) het nastreven van allerlei verrassende effecten vooral op het gebied van licht, kleur en beweging, (c) het beroep doen op de persoonlijke intelligentie, fantasie en/of manipulatie van de toeschouwer. Een deel van de *Op-Art* is kinevisuele kunst.

KONKRETE KUNST

Max Bill ontwikkelde vooral na 1945 een vorm van abstractie die aansloot bij het 'Manifest van de concrete kunst' van Th. v. Doesburg (1930). Hij wil kleur, ruimte, licht en beweging herleiden tot middelen om zuiver geestelijke creatieve concepties te concretiseren, te visualiseren; kunst is vormgeworden gedachte en vermits het hedendaagse denken veelal matematisch is geworden moet dit ook vernieuwend werken op de kunst.

KONSTRUKTIVISME

Veelal geometrisch abstracte richting, die te Moskou ontstond (1920, Realistisch manifest van Gabo en Pevsner); zij verwerpt de statistische kunst en wil o.m. door losse vormen en constructies in de ruimte de ritmische beweging weergeven. Moholy-Nagy en Kemény ontwikkelden het tot dynamisch-konstruktivisme en experimenteerden om mens, materiaal, kracht en ruimte te verenigen. In het Bauhaus wordt het konstruktivisme nog meer kinetisch (Moholy-Nagy) en bereidt onmiddellijk het actueel *kinetisme*. In de konstruktivistische traditie plaatst men soms o.m. de architectonische kunst van Vasarely, het *spatiodynamisme*, de *concrete kunst*, enz.

LUMIDYNE / LUMINOUS PICTURE

Systeem voor luministische kunstproductie van ruimtevaartgeleerde F. J. Malina, bestaande uit vaste lichtbronnen, bewegende elementen (rotors), een doorzichtige beschilderde plaat (stator) en een doorzichtig scherm: het Reflectodynesysteem is een variëteit. Hij integreert ook muziek in zijn licht-, kleur- en klanktaferelen (electropainting), die sterk kosmisch zijn.

Andere procédés zijn o.m. de 'Luminous pictures' van J. Healey (bewegende licht-kleurtaferelen, hetzij in kleinere dozen hetzij op grote vlakken) de 'robot-schilderijen' van Hoenich, de lichtende *mobilen* van Nino Calos, enz. Ook polarisatiefilters worden aangewend (o.a. Munari, Dantu, J. Stein).

LUMINISTISCHE KUNST

Aanwending van bij voorkeur kunstmatig en gekleurd licht als (hoofd)element van een kunstwerk (Kunstlichtkunst). Geïnspireerd door o.m. de kleurorgels (colour music), de film (vb. L. Surville, Rhythmes colorés, ca. 1913; F. Léger, Ballet mécanique) en de toneellichteffecten (Appia, Craig).

Eerste luministische experimenten reeds omstreeks 1920 in de VS ('Lumina' en 'Clavilux' van Thomas Wilfred), weldra gevolgd door lichtconcerten in Rusland en elders (Wl. Baranoff-Rossin, R. Haus-

mann, László); ook experimenten in het Bauhaus te Weimar (Lichtsonate van L. Hirschfeld-Mack).

Sedert 1950 ontwikkelde zich het luminisme, dikwijls aansluitend bij de *kinetische kunst*, op grote schaal (o.m. door experimenten van de groepen *Grav*, *Neue Tendenzen*, T en N en vooral van Schöffer). De vooruitgang van de elektronika opende onmetelijke mogelijkheden.

LUMINO-DYNAMISME

Luministisch stelsel van Nic. Schöffer (ca. 1956) voor licht- en klankspektakels op scherm bij middel van doorschijnende elementen, die bewegen voor een of meer projectors. Aldus ontwerpt hij zijn 'Musiscoop' (kleurorgel met elektron. klavier voor visuele muziek), zijn spektakels 'Formes et lumières' (Luik 1961), zijn 'télé-luminoscoop' (voor ritm. bewegende TV- en filmdecors). Andere fazen van Schöffers ontwikkeling zijn het *spatio-dynamisme* en het *chrono-dynamisme* (integratie in de tijd van de constructie-elementen ruimte, beweging en licht).

LYRISCHE ABSTRACTIE

Aldus door G. Mathieu (1947) geheten sterk antigeometrische abstractie, gekenmerkt door vrije en spontane scheppingsdrift, zodat rechtstreeks de psyche van de kunstenaar in het werk groeit; daarom soms ook 'psychologische abstractie' genaamd. Staat dicht bij de *Action painting*.

MACHINE / MACHINISME / MECHANIK

Reeds ca. 1913 hebben Picabia en Duchamp, deels aansluitend bij het *futurisme*, de machine opgehemeld als kern en hoofdbestanddeel van de moderne tijd, waarin ook kunst tot uiting komt, zo zij niet zelf kunst is; nagevolgd door F. Léger en Moholy-Nagy.

Meer en meer ging men de machine aanwenden om onvoorzienbare beweging in het kunstwerk te realiseren. Aldus: Br. Munari (1933, *Machine inutile* - 1938, *Manifest van de kunst der machine* - 1945, kinetische objecten met uurwerkmechanisme), Harriet Heiner (bewogen pingpongballen in ijzerdraadconstructie), R. Mortensen (elektr. bewogen groot doek met vier kooien levende witte muizen, 1944), Pol Bury (elektrisch bewogen 'plans mobiles' en 'multiplans'), enz.

METAALCONSTRUCTIES / METAALPLASTIEK

Thans veel gebruikt procédé. Het metaal zou de essentiële kenmerken van onze tijd bezitten: kracht, structuur, beweging, vooruitgang, vernieling, brutaliteit.

MINIMAL ART / ABC-ART / IDIOT ART

In deze strekking overheerst de doosvorm (boxes) of de shaped canvas. Het uiterste minimum in de gebruikte middelen, zoals vorm en kleur, wordt nagestreefd en tot in het onzinnige herhaald. De Min.-Art-objecten worden vervelende coloristische herhalingen, maar door hun logge en grote formaten overweldigen zij de toeschouwer.

Het is werkelijke *anti-kunst*, want het ligt op de grens van het zinloze, het niet, het hinderlijke. Door de monotonie juist ontstaat echter iets mysterieus: het ding staat emotieloos in de weg, men moet erom heen en toch zit een ritmische poëzie in de repetitie van hetzelfde object. (Rob. Morris, Don. Judd, Excelsior Springs, Kenneth Noland, Frank Stella).

MOBILE

Tridimensionaal werk, waarin de onvoorzienbare natuurlijke beweging wordt aangewend veroorzaakt door lucht, warmte, water. Het principe werd reeds in 1914-15 toegepast (Tatlin, hangende reliefs; wat later Rodchenko, Schwitters, Man Ray). De naam werd door M. Duchamp gegeven aan de door de wind bewogen hangende elementen van Calder (1932), die talloze mobi-

les uitwerkte uit allerlei materialen. De dadaïstische inspiratie verklaart het speelse karakter ervan. Vooral na W.O.2 werden veel mobiles gemaakt (Chadwick, Kenneth Martin, Rickey, Yvaral, Le Parc, Varneqa, Anthoons, Morellet met o.a. zijn sphères-trames).

MONOCHROME KUNST

De éne kleur, die aan het werk gegeven wordt, is bedoeld als bevrijding uit de materiele wereld, als medium voor een nieuwe ruimte-ervaring los van de optische illusie, als herleiding van het werk tot zuivere kleur. (Ücker, Yves Klein, Mavignier, Holweck, P. Manzoni).

MYTHOLOGIE VAN HET ONBEZIELDE

De façade van de dingen, bv. van een mooi meisje of een mooie bloem, krijgt enorm belang en wordt vereerd in haar onwezenlijke schoonheid. Alles wordt te schoon of te lelijk gemaakt, zodat de zaak onbezielde wordt en steriel. Het heeft niets meer te maken met de werkelijkheid. Leven zonder adem! (M. Raysse).

NOVE TENDENCIJE / NEUE TENDENZEN / NOUVELLE TENDANCE

Internationale nogal losse groepering van kunstenaars die vooral experimenteren op het gebied van de bewegingsillusie; zij zoeken ook door reductie tot het elementaire de vormen nieuw te structureren. Eerste tentoonst. te Zagreb (1961; M. Mestrovic). Er wordt vaak zowel op het licht als op de actieve instelling van de toeschouwer beroep gedaan.

NOUVEAU REALISME

Onder de naam 'Nouveau Réalisme' groepeerde P. Restany in 1960 een groep kunstenaars, die vooral steunden op de wederontdekking van de principes van Dada en de *ready-made's* van Duchamp. Zij verzamelen afvalproducten van de grootstad en van de massacivilisatie; affichewanden, samengeperste auto's (César), publicitaire slogans, conserve dozen, plasticen flessen worden herbruikt in een ander verband: mummificatie van het gebruikte massaproduct (Arman)! In 1961 eerste tentoonstelling in galerie J te Parijs. De *Pop-art* kan deels worden beschouwd als een gevolg van deze beweging (Neo-dada, New Vulgarists, Common Object Painters, Triviaalkunst).

OBJET TROUVE / FOUND IMAGE / JUNK-ART

Voorwerpen, die gevonden worden, krijgen het karakter van kunstwerk naar het voorbeeld van de *ready-made's* van Duchamp. Dikwijls uiting van een hevige *anti-kunst*-instelling, wanneer de kunstenaar niet pretendeert kunst te scheppen. Ook sterk speels en humoristisch element (vb. Nevelson en de Amerikaanse Junk-Art, d.i. kunst der stadafvalproducten).

'Found images' werden reeds in 1952 door Ed. Paolozzi te Londen geprojecteerd op de eerste samenkomst van de 'Independent Group', wieg van de Eng. *Pop-art*.

OBJECT DAD'ART / DADAISME

Door het vrijgeven van het onderbewustzijn, de droomwereld, wordt een nieuwe magische kracht verleend aan de dingervaring. De experimentele techniek van het toeval en het *automatisme* wordt hier toe aangewend.

In 1919 wordt te Parijs een relatie gecreëerd met het internationaal dadaïsme met Duchamp, Arp, Ernst, Picabia.

'Object dad'art' kreeg evenals het dadaïsme, een nieuwe weerklank in de Pop Art.

OP ART / OPTICAL ART / OPTISCHE KUNST

Deze kunstvorm doet vooral beroep op de zelfstandige werking van de ogen. Op-art irriteert doordat het oog sneller reageert dan door de hersenen kan worden geregistreerd. Er ontstaat aldus een verschuiving van de onderscheiden kleurvlakken, die a.h.w. uit het

schilderij springen. De kleurvormen worden pas na enige tijd ontdekt en spelen de hoofdrol, niet de lineaire begrenzingen. (V. Vasarely, J. Albers).

Enkele uitlopers: de ornamentale op-art (Nic. Krushenick), de kinetische kunst (François Morellet), de Hard edge, de getal-en-letter-schilderijen van Rob. Indiana die tot de Pop-art behoren. Modern-style-elementen uit het begin van de 20^e e. kregen in de Pop-art een nieuwe toepassing, terwijl typografie en andere artisanale kunsten sterk door de op-art werden beïnvloed.

OPEN KUNST

Een kunst die open staat voor de gebeurtenissen van het ganse leven (A. Kaprow, John Cage, Stockhausen). Dit leidt tot het samenspelen van alle kunsttakken, omdat het leven doortrokken is van beweging, klank en licht.

Men zegt dus ja aan het leven, zonder de chaos te willen ordenen: leven, natuur en gemeenschap zijn de kunst geworden.

PHOTOGRAPHISME

Procédé van Vasarely voor optische bewegingseffecten (ca. 1951); hij maakt fotografische vergrotingen van kleine lineaire tekeningen op muurformaat, waarin de 'vibration ondulatoire' door juxtapositie van zwart en wit wordt nagestreefd.

Verscheidene kunstenaars wendden fotografische elementen aan, vooral in de Pop-art. (Warhol)

PHYSICHROMIE

Op-artexperimenten van Cruz-Diaz (1959). Zoekt interactie- en reflectie-effecten van de kleuren op basis van rood, groen en wit (reepjes karton of doorzichtig materiaal op regelmatige afstanden op een beschilderd vlak loodrecht aangebracht, evenwijdige tramen, mobiele tramen enz.).

PLASTISCH KINETISME / PLASTISCH KINEMATISME

Vasarely wil door tegengestelde perspectieven komen tot de illusie van beweging en duur, ruimtegevoel e.d. In deze visie wil hij de traditionele scheiding van schilder- en beeldhouwkunst vervangen door bi-, tri- en multidimensionale plastiek, die zelf geïntegreerd dient te worden in de architectuur.

POP-ART / NIEUWE FIGURATIE

Men moet de Amerikaanse, Engelse en Europese Pop-art onderscheiden.

1) Amerikaanse pop: ontstond als reactie op de oververzadiging van de expressionistische abstractie waar de figuur zoek was geraakt.

Banale dingen worden uit hun logisch verband gerukt en krijgen directe zeggingskracht. Door manipulatie worden deze banaliteiten tot poësie verheven. (R. Rauschenberg, C. Oldenburg, Jim Dine, J. Johns).

2) Engelse pop: alle dingen uit het werkelijke leven in hun meest verscheiden verschijningsvormen worden als elementen opgenomen. In 1956 maakt R. Hamilton zijn collage 'This is Tomorrow', waar voor het eerst het woord pop in voorkomt. In 1957 gebruikt de Engelse kunstcriticus Lawrence Alloway het begrip Pop-Art als zodanig voor het eerst. Pop = slag, knal; of afkorting van 'popular' = volks, gemeenplaats, populair.

3) Europese pop: Er is weinig eigenlijke pop-art in Europa. Hier kunnen we eerder van Nieuwe Figuratie spreken; in 1959 door Hans Platscheck gelanceerd. Vooral in Duitsland blijft het beeldkarakter op de eerste plaats schilderij, de inhoud overwegend litterair.

POST-PAINTERLY ABSTRACTION

Schilderijen die het karakter van het handwerk hebben verloren. De emotionele bindingen met het kunstwerk worden verbroken

voor een koel registreren. Alleen de kleur blijft bestaan en wordt vorm, zonder konstruktief karakter. Geen afgewogenheid meer noch compositie. (Josef Albers).

POSTER / AFFICHE

Kunstgenre dat reeds in de 19^e eeuw sterk ontwikkeld werd (Toulouse-Lautrec) en omstreeks 1960 een nieuwe betekenis kreeg, in verband met o.m. de pop-art en de protestkunst.

READY-MADE

Het voorgefabriceerde ding wordt door de keuze van de mens geïsoleerd en als zelfstandig wezen aangenomen. De harde werkelijkheid krijgt aldus een magisch karakter (Marcel Duchamp).

REFLEXIONS / LIQUID REFLEXIONS / CHROMOPLASTISCHE ATMOSFEREN

Plastische constructies bestaande o.m. uit beschilderde reliëfs, waarvan de weerkaatsingen op een wit vlak bewegen naargelang de wijzigende belichting en het standpunt van de toeschouwer (Tomasello).

Ermede verwant zijn o.m. de experimenten van Enzo Mari (*Neue Tendenzen*), H. R. Demarco, Costa, M. Adrian e.a. (spatiale superstructuren, optisch-dynamische structuren e.a., soms met kunstbelichting of doorlichting). Velen steunen op psycho-fysiologische fenomenen zoals het door Wertheimer ontdekte phi-fenomeen: bewegingsillusie veroorzaakt door twee vaste objecten of figuren van gelijke vorm, die als het ene snel door het andere vervangen wordt de indruk van beweging verwekken (vele modaliteiten). Belangrijk dus voor het bekomen van virtuele beweging.

RELIEFS MÉTAMÉCANIQUES

Jean Tinguely fabriceerde vrij humoristisch samengestelde machines, die dikwijls ook klank bezitten, soms groot en ingewikkeld, gebouwd met machineafval; soms autodestructief (machine happening). Dadaïstische inspiratie.

In dezelfde geest ongeveer construeert R. Müller zijn 'Monsters' en H. Kramer zijn spirituele ijzerdraadconstructies (bollen, kolonnen, pyramieden, met ingewerkte wielen, bellen e.d.).

SITUATION

Groep Engelse abstracte kunstenaars, samengebracht door L. Alloway in 1960 te Londen. Beoefenden de *hard-edge* en verzetten zich tegen de Europese schilderkunst en voornamelijk tegen alles wat met natuur en landschap te maken heeft; het zijn grootstadsmensen. (Turnbull, Roby Denny, B. Cohen e.a.).

SOFT-EDGE

Kan als lyrische tegenhanger van de *hard-edge* beschouwd worden. Beide behoren tot de *colorfield-painting*: waar de strakke harde lijnen de kleurvlakken scheiden bij de *hard-edge*, domineren de golvende lijnen in de *soft-edge* (zoals in een handschrift). (Leon Polk Smith).

SPATIODYNAMISME

Ca. 1948 construeert N. Schöffer veel konstruktivistisch geïnspireerde machines, waarin ruimte, licht, tijd, schaduwen, spiegels, klank een rol spelen; bestaande uit polychrome metalen en plasticsoorten en soms elektronisch bewogen (vb. de Cybernetische toren van Luik).

Zijn Anamorfosen zijn kleine machines met vervormende spiegels en bewegingen van verschillende snelheid.

Hij wil zijn sculpturen in het stadsbeeld doen opnemen en schrijft hen een psycho-therapeutische, metafysische en zelfs religieuze rol toe.

Dergelijke experimenten deden ook o.a. von Graevenitz en Kosice (aanwending van bewogen water, lucht en licht).

TACHISME

De term werd eerst pejoratief bedoeld (fr. tache: vlek) voor de abstracte stroming die omstreeks 1950 vorm wilde geven aan snelheid, spanning, energie. De beginfase van de creatie is hier *automatisch* in surrealistische zin en tevens *gestueel* (Mathieu, Riopelle, Ernst W. Nay, Bogard).

Verwant met het abstract neo-expressionisme en de *action painting* in de V.S.

TANGIBLE MOTION SCULPTURE

Eenvoudige metalen constructies met motorisch steeds sneller vibrerende onderdelen, zodat een motion sculpture zich gaat aftekenen in de ruimte; de beweging wordt visueel 'tangible'. Len Lye fabriceerde soms zeer visionaire werken in die richting en was door de filmkunst geïnspireerd (ca. 1957).

TÉLÉPEINTURE / TÉLÉSCULPTURE

Op schilderij gevestigde metalen elementen of zelfstandige metaalconstructies worden door magneten bewogen en met mercurylampen blauwig verlicht, om de geheime natuurkrachten zichtbaar te maken. (Takis, 1959)

Boriani gebruikt ook magnetische kracht (draaiende schijven met magnetisch bewogen metaalstof).

ZEN

Japanse vertakking van het Boeddhisme, op meditatieve basis, waarin o.m. een eigen kalligrafische kunststijl zich ontwikkelde.

In deze geest werkten o.m. de Amerikanen Mark Tobey (*White writing*, 1935) en Morris Graves (*Inner Eye Series*, 1942). Ook elders werkte de Zen inspirerend, zoals de Zen-Gruppe in Duitsland met Julius Bissier.

ZERO / NUL

De Duitse groep 'Zero' (1957, Düsseldorf) heeft als kernleden Mack (Lichtdynamos), Piene (Lichtkugeln) en Uecker (Nagelbilder). Kinetisch en luministisch werk, dat deels bij Pop en bij Op aansluit. Medewerkers waren ook de Waal P. Bury en de Zwitser Chr. Megert. In Nederland nagevolgd door de groep 'Nul' (H. Peeters, Schoonhoven, Armando), die het tijdschrift 'Nul' uitgaf (1961, in 1965 versmolten met 'De Nieuwe Stijl').

Dr. Albert Smeets en Drs. Willy Van den Bussche